

Oxf. 903:91:180:(497.12)

GOZDARSTVO — SOOBLIKOVALEC PRIHODNJE GOZDNATE KRAJINE

Boštjan ANKO*

Izvleček:

Značnice: kulturna krajina, gozdnata krajina, razvoj gozdarstva

Tradicionalno gozdarstvo ni odločalo o gozdu kot sestavini kulturne krajine. Spoznanja o okoljetvornih vlogah gozda v prostoru zahtevajo, da gozdarstvo v prihodnje bolj dejavno sodeluje v gospodarjenju z gozdom kot s prostorskim elementom. Avtor ugotavlja, da v razvoju stroke prihodnost ne more biti več ekstrapolacija preteklosti, da sicer dolga tradicija ni nujno tudi kažipot za prihodnost in da nove naloge zahtevajo spremenjen profil gozdarstva.

FORESTRY AS CO-MODELLER OF OUR FUTURE FORESTED LANDSCAPE

Boštjan ANKO*

Abstract:

Key words: cultural landscape, forested landscape, forestry development

Traditional forestry did not treat forests as a part of cultural landscape. The fact that we have become aware of the environmental roles of the forest in space, for the future demands a more active cooperation of forestry in forest management as a space element. The author establishes that in forestry development the future cannot be extrapolation of the past, any more that a long tradition does not necessarily represent guidelines for the future, and that new tasks require a changed forestry profile.

*dr. Boštjan ANKO, dipl. inž. gozd., docent, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 61000 Ljubljana, Večna pot 83.

V svojem premišljevanju izhajam iz treh trditev:

1. Prihodnost ne more biti več ekstraporacija preteklosti
2. Sicer spoštovanja vredna tradicija gozdarstva stroko le delno usposablja za prihodnje naloge
3. Nova vloga in nove naloge gozdarstva zahtevajo ne le novo znanje, ampak spremenjen profil — strokovnjaka posameznika in stroke kot celote.

1. PRIHODNOST NI (VEČ) EKSTRAPOLACIJA PRETEKLOSTI

Spoznavamo, da prihodnost ni eksponencialno rastoča ekstrapolacija sedanjosti. Količino naj zamenja kakovost. Imaginarna krivulja, ki naj bi kazala pot v našo prihodnost, je bila bistveno drugačna od tiste, ki jo izročamo zanamcem. Zavedli smo se nekaterih meja, zato ni vrtoglava eksplozija, ampak kvečjemu asimptota. Vprašanje je seveda, ali bo naš razvoj limitiral k mejam fizičnega preživetja ali k nekemu klimaksnemu sožitju posameznika z družbo in po tej (družbi) z naravo. Druge izbire ni. Taka prihodnost pa ni rožnata: je resna, odgovorna, zahteva odrekanja, je izziv. Priznava naravne, človeške in družbene meje. Neizprosno zahteva tudi temeljne spremembe v načinu mišljenja in ravnanja — posameznika, stroke, družbe. Odveč bi bilo prepričevati prepričane, koliko lahko pripomore gozdarstvo k iskanju in ustvarjanju take prihodnosti.

2. TRADICIJA GOZDARSTVO LE DELNO USPOSABLJA ZA PRIHODNOST

Pri iskanju potu v prihodnost je tradicija lahko navdih in opora, lahko pa je tudi breme in ovira. Zlasti v prelomnih obdobjih, kot je naše, je treba pretehtati, kaj od starega sodi v prihodnost, in kaj ne. Danes namreč tudi prihodnost stroke ne more biti zgolj ekstrapolacija preteklosti.

Ob taki priliki je morda prav, da ocenimo zdajšnjo in včerajšnjo stroko iz nekoliko nekonvencionalnih zornih kotov. Nismo rudarji, ki le črpajo bogastva, odložena zdavnaj, preden se je človek pojavil. Nismo vodarji, ki se ubadajo enkrat s sušo in drugič s poplavo. Niti nismo poljedelci, ki imajo vsako leto priložnost za popravne izpite. Letos sekamo drevesa, ki so vzklila v času pariške komune, in drevesa, ki so vzklila letos, bodo sekali v 22. stoletju — če bodo preživela.

Te časovne razsežnosti nam dajejo čisto druge predstave o času in našem mestu v njem. Odtod morda tista konservativnost, zagledanost v preteklo in nezaupanje do enodnevnega in hitro minljivega, ki nas kot stroko v vsakdanjem življenju pogosto tepe. Utrip naše stroke je počasen kot utrip gozda — in kadarkoli smo ga skušali prilagoditi trenutku, smo grešili proti gozdu in svoji poklicni etiki. To zagóto ve-
lja tudi za prihodnost.

Vsaj treh značilnih potez tradicionalnega (in tudi zdajšnjega) gozdarstva pa v prihodnost ne bi jemali sabo:

- odtujenosti službi javnemu interesu
- prezaposlenosti s proizvodnimi funkcijami gozda
- pasivnosti v drugih vidikih gospodarjenja z gozdom

Že prvi znani gozdar na naših tleh Publij Publicij Ursij je bil „magister silvae“ — torej gozdni nadzornik. Sledila mu je procesija gozdnih mojstrov, hlapcev, čuvajev, nadzornikov, borštinarjev, paznikov, inšpektorjev, policajev idr., ki so bili mnogokrat tujega rodu in so ob sprejemu v službo prisegli presvetlemu knezu in gospodu, avstrijskemu nadvojvodi... burgundskemu knezu, vojvodi Štajerske, Koroške in Kranjske ter Würtenberga, tirolskemu in goriškemu grofu...¹ ali „premogočnemu gospodu in knezu... dednemu cesarju Avstrije, kralju Ogrske in Češke in Ilirije, nadvojvodu Avstrije...“⁴, da bodo „zvesto in verno“² varovali njune (in podobne) koristi v gozdovih kot „poslušni, zvesti in vdani?..“¹, „pokorni hlapci“³ ipd.

Res so varovali gozdove — največkrat za neke tuje in/ali daljne interese, ki so se postavljali med našega človeka in „njegov“ gozd. Na našem podeželju še zmeraj straši podoba gozdarja iz časov obvezne oddaje in gozdarji še vedno po biriško preganjamo črno trgovino z lesom — prav toliko v interesu stroke kot v interesu davkarjev in lesarjev. Za gozd in kmeta bi bilo verjetno boljše, če bi preganjali tiste gozdne posestnike, ki svoje gozdove zanemarjajo. Da ni mogoče biti v eni osebi davkar in birič ter strokovno objektiven svetovalec in pospeševalec naprednega, je menda jasno.

Zanimivo je, da so ozkim (tudi zasebnim) interesom mnogokrat morali služiti tudi naši prvi gozdarski učitelji, ki so službovali od Makedonije in Bosne do Slavonije. Da se je to včasih podzavestno kazalo tudi v njihovem učenju, sem se zavedel šele zdaj. Poenostavljeno rečeno, gre za doktrino o absolutnosti gozdarjeve domene v gozdu, ki pa jo duh časa (seveda) vse manj spoštuje. Postavlja se torej vprašanje, ali nas sicer častitljiva tradicija stroke zares usposablja za gospodarjenje z gozdom kot z dobrino splošnega pomena, tako da bo upoštevana plejada družbenih interesov in funkcij gozda, ki te interese zadovoljujejo?

Res je, da je gozd zadnja velika naravna dobrina, ki jo je človek na naših tleh „ukrotil“ in uravnal njeno izrabljanje. Odkod sicer „gmajna“, odkod pravica, da smemo v vsak gozd in lahko tam celo nabiramo sadeže?

Služenje ozkim (zasebnim) koristim, povečini nasprotnim interesom večine, je bilo pravzaprav povsem razumljiv povod za ustanavljanje gozdarske službe. Ti interesi so se praviloma uresničevali prav s proizvodnimi funkcijami gozda. Vse drugo pri gospodarjenju z gozdom bi te interese le omejevalo.

Dojeti je treba, da je gozd tudi zadnja večja naravna dobrina, ki jo je v celoti pritegnil v najširši gospodarski splet prav kapitalizem, in to prav tedaj, ko se počasi za-

čenjamo zavedati tudi tistih razsežnosti gozda, zaradi katerih je le-ta dobrina splošnega pomena. Tako bi bilo verjetno mogoče pojasniti vsesplošno nerazčiščenost in ideološko obremenjenost pogledov najrazličnejših ekonomskih sistemov na gozd kot dobrino splošnega družbenega pomena — od svete nedotakljivosti zasebne lastnine (s koncesijami javnemu interesu) do deklarirane nedotakljivosti javnega interesa (s koncesijami v resnici privatiziranim interesom).

Vse to je dediščina tradicije, ki bo še naprej ovirala včlenjevanje vseh in ne le proizvodnih funkcij v vsakdanje gospodarjenje z gozdom. Nič več zvestoba eni funkciji in enemu gospodu, ampak vsem funkcijam in vsem ljudem — predvsem pa seveda gozdu. Kakšna bi bila potemtakem gozdarjeva prisega za prihodnje tisočletje?

3. NOVA VLOGA IN NOVE NALOGE GOZDARSTVA ZAHTEVAJO NE LE NOVO ZNANJE, AMPAK NOV PROFIL STROKOVNJAKA IN VSE STROKE

Pomen in ugled gozdarske stroke na Slovenskem sta rasla s pomenom in obsegom lesnoproizvodne funkcije gozda. Bo potemtakem obenem s krizo gozda in njegovih proizvodnih zmogljivosti zašlo v krizo tudi gozdarstvo?

Še včeraj smo skoraj brez pridržkov sprejeli misel, da gozd, ki normalno proizvaja les, enako dobro opravlja tudi druge funkcije. V času, ko ugotavljamo, da je tričetrt genskega materiala našega drevja poškodovanega (Druškovič 1987), pa se upravičeno lahko vprašamo, ali nismo v vsem delovanju pa tudi pri ohranjanju drugih funkcij gozda namenjali preveč pozornosti le lesnoproizvodni moči. Tako smo nehote pristali na premišljevanje tistih, ki o (čedalje manjšem) pomenu gozdarstva pri nas razmišljajo skladno z (vse manjšim) deležem panoge v narodnem proizvodu. Če razmišljamo o najbolj črnem scenariju prihodnosti našega gozda, moramo vendarle sprejeti možnost, da bo nekakšna oblika gozda le ostala — če naj ostane tudi Homo sapiens. Prav gotovo pa tak gozd ne bi proizvajal lesa v današnjem pomenu, bi pa s poudarjeno intenzivnostjo opravljal druge funkcije. Ali je potem gozdarstva res konec, če preneha tista glavna funkcija, okrog katere se je razvilo?

Tako je navsezadnje v naši strokovni preteklosti že bilo. Kraška izkušnja pred stoletjem je še zmeraj moralna obveza stroke za danes in jutri. Z njo je gozdarstvo ujelelo čas in ga v mnogočem tudi prehitelo, ker je zaznalo prelomnost obdobja in splošnih okoliščin.

Pustimo vnamar, če je Kras zares ozelenel samo zaradi teh prizadevanj gozdarjev. Res je, da gre za eno prvih akcij gozdarske stroke s širokim časovnim, prostorskim in vsebinskim okvirom, kakršna zlepa nima para. Njen cilj je bil popraviti tisočletja zmot in krivic nad naravo — brez upanja na hitro in lahko zmago, še manj na hiter denarni učinek. Kakšno vizionarsko početje je bilo govoriti o gozdu na golem Krasu

— v času, ko so na Slovenskem še padali zadnji pragozdovi! Lahko da so se naši strokovni predniki učili v bogatih veleposestniških gozdovih od Trnovskega gozda, Pokljuke, Pohorja, do Javornikov in Snežnika — svoj zrelostni izpit pa so opravili na Krasu.

Takrat je stroka odvrгла svojo policijsko, oskrbniško in čuvajsko uniformo, prisluhnila mnogo širšim interesom in uveljavila podobo gozdarstva kot krajinotvornega dejavnika v najširšem pomenu in interesu, ne da bi pri tem zavrgla gospodarsko bistvo svoje dejavnosti.

Tudi zdajšnji čas je prelomen. Pa se zavedamo njegove prelomnosti? Pol gozda umira. Gospodarsko najpomembnejše drevesne vrste propadajo. Pomen gozda in gozdarstva (ekonomsko vzeto) v narodnem gospodarstvu se je zmanjšal na minimum in se še zmanjšuje. Gozd je vse manj gospodarsko pomemben tudi za večino zasebnih lastnikov. Kot družba pa se obenem začenjamo zavedati, kako pomemben je gozd kot okoljetvorni element. Prostorski delež gozda se, v celoti vzeto, stabilizira, vendar v gozdu še zmeraj gledamo najekstenzivnejšo rabo tal in obenem prostorsko rezervo, in zaradi tega se tudi erozija kmetijskih zemljišč začinja preusmerjati v gozdni prostor.

To so stvari, ki so vidne, merljive. Enako pomembne pa so spremembe v ljudeh samih. Te so manj očitne. Jim bomo znali prisluhniti?

Tudi kot družba smo v zadnjih desetletjih doživeli izredne spremembe. Ko so diplomirali moji učitelji, je bilo pol Slovencev kmetov in pol meščanov. Ko sem diplomiral jaz, je bilo to razmerje še 30 proti 70. Danes je 9 proti 91. Ali je mogoče, da se pri tem (ob vsem drugem razvoju) pričakovanja slovenske družbe do gozda in gozdarstva niso prav nič spremenila? Kmet gleda na gozd drugače kot meščan. Razlike so tudi med meščani različnih starostnih, poklicnih, izobrazbenih idr. skupin. Očitno pa tudi proces „urbanizacije“ družbe ne bo šel v neskončnost, tako da se nam bo v projekcijah za prihodnost nekoliko umirila tudi človeška neznanka.

Tradicionalne vloge gozda se torej ne menjajo — nobena ne odpada — le množe se, spreminja pa se njihov red pomembnosti. Vse več ljudi zahteva od gozda čedalje več. Gozd pa hira. Izpolniti vsa pričakovanja družbe je naš glavni izziv za prihodnost. Vse kaže, da nanj nismo najbolje pripravljeni. Stroka je včasih videti kot ogromen tanker, ki nima zavor in potrebuje za zavoj milje in milje. Zaradi dramatičnega položaja našega gozda je prav nerazumljiva vztrajnost, s katero ostajamo na dozdajšnji poti. V projekcijah o Sloveniji 2000 smo sami pridno obljubili še več in boljših kubikov, o tem, kaj gozd za Slovenijo v novem tisočletju še pomeni, pa ne misli in ne besede. Ali kot stroka res služimo vsem Slovincem ali le nekaj lesnim tovarnam? Morda nas bodo rdeče številke v gospodarjenju pripravile k drugačnemu premišljevanju? Dokler je gozdar služil le enemu gospodu in eni funkciji, je gozd sadil in varoval, marljivo redil les in ga žel — drugo ga ni zanimalo. Res, da smo na svojem „gruntu“, od katerega smo do včeraj sicer skromno, a dobro živeli, postali

nekoliko lagodni. Z njim vred smo se naenkrat znašli na prepihu, z njim vred postajamo plen mlajših in agresivnejših disciplin in dejavnosti, ki nimajo svojega substrata, kakršen je gozd.

Spoznanju, da celostne domene gozdarja nad gozdom ni (ali je ne bo več), sledi spoznanje, da je prav zaradi ekosistemske narave gozda vendarle treba kar najbolj ohraniti strokovno suverenost pri gospodarjenju z gozdom. Kaj pomeni, če ima gozd dva gospodarja, predobro vemo iz nekaterih izkušenj z lovci. In če ne najdemo skupnega jezika z njimi, ki imajo pri svojem gospodarjenju vendarle ekološka izhodišča, kako ga bomo z drugimi souporabniki, ki jim je ekosistemsko bistvo gozda tuje. Ne zanima jih gojenje gozdov in pridobivanje lesa (to jemljejo za samo po sebi umevno), ampak kvečjemu druge razsežnosti gozda, o katerih nam donedavna ni bilo treba razmišljati.

V gozdu in gozdnati krajini bomo obdržali svojo strokovno suverenost le toliko, kolikor bomo znali razlagati svoje védenje o gozdu glede na družbena pričakovanja, tj. v jeziku souporabnikov tega prostora.

Taka slika prihodnjega razvoja seveda predstavlja pospešen razvoj tako imenovanih „robni“ področij gozdarstva — če jih s te perspektive lahko gledamo kot robna, in ne bistvena za razvoj, preobrazbo in preživetje stroke.

Gozdarstvo prihodnosti ni več zgolj veda o ekonomičnem in (morda še) sonaravnem pridobivanju lesa (z venčkom deklariranih pa nikdar upoštevanih splošnokoristnih funkcij gozda), ampak veda o *vseh* vidikih odnosa neke družbe do gozda v danem prostoru in času — s poudarjenim pogledom naprej, in ne nazaj.

Če sprejmemo táko razvojno perspektivo stroke, s tem v bistvu pristajamo na njeno odpiranje in na vrsto prevrednotenij — na izobraževalnem, raziskovalnem in praktičnem področju. To ni znak slabosti, ampak moči in volje, da gremo kot stroka v korak s časom. Prav neverjetno je, kako trdovratno se organizacijska sestava in družbena podoba gozdarstva upirata vsem novim spoznanjem o gozdu kot (ogroženem) ekosistemu in okoljetvornem elementu fizičnih in duhovnih razsežnosti, ki naj bi trajno rabil vsej družbi in obenem vsakemu posamezniku.

Tako razmišljanje zahteva nova, drugačna merila. Marsikje bo treba začeti od začetka — z izobraževanjem, s potrpežljivim sejanjem novih misli. V takem gozdarstvu seveda gozdarji ne bodo več „pókorni hlapci“ in poslušnost, zvestoba in vdanost ne bodo njihove glavne vrline — razen če bi šlo morda za zvestobo našemu gozdu in ljudem. O tem pa nam je danes že nerodno razmišljati, kaj šele govoriti. Nekateri bodo tudi rekli, da ni pravi trenutek za to. Kdo lahko pove primernejšega?

Naši predniki so nam ustvarili in izročili čudno lepo in skladno pokrajino, kjer kot pravi Cankar v Kurentu „gozdovi, črna straža žitnega polja, gledajo nanj iz visoke daljave, temno in zvesto, kakor gleda mož na doječo ženo...“ Ali pa bo vsa naša

znanost mogla nadomestiti intuicijo in ljubezen do zemlje naših nepismenih dedov, da bomo podobno pokrajino izročili tudi svojim vnukom? To je izziv tudi za jutrišnje gozdarstvo.

4. SUMMARY

The way forests are arranged within the Slovene cultural space is not a result of a certain understanding of the way our landscape is formed (and of its other functions). It is mostly a result of a negative economic selection that has been carried out by other joint users of the space — in the past this was mainly agriculture. Consequently, traditionally it was not the forester who determined the presence or the distribution of forests in a landscape. The new cognition of the roles of forests in the cultural landscape have set new tasks to forestry.

Through all this we have become aware that the future of forestry can no longer be an extrapolation of the past, because the pro-natural doctrine and forestry practice draw our attention to the numerous boundaries surrounding development and to the importance of the qualitative and not only quantitative growth. At breaking point periods, such as ours is, it is important that we carefully consider what of the past belongs into the future and what doesn't. Namely tradition can be an inspiration and it can offer support, but it can at the same time be a burden and an obstacle. Some of the deeply rooted characteristics of traditional forestry which do not belong into its future, will have to be rejected:

- the fact that forestry has alienated itself from its function to be of service to the public,
- the fact that too much attention has been paid to the productive functions of forests,
- a certain passivity in other views of forest management.

The importance and reputation of forestry in Slovenia have grown together with the importance and extent of the wood production functions of the forests. Will therefore forestry sink into a crisis together with the forest and its production capacity? This can happen if forestry doesn't accept the fact that contemporary forestry is a science covering all aspects of the attitude of the society towards the forest (namely in a given space and time).

The forests have been changing according to the increasingly heavier impact on the environment. Three quarters of the gene material of the trees in our forests, are damaged. Our society is changing, too. In half a century the proportion of town-inhabitants to people living in the country has changed from 50:50 to 91:9. It is completely logical that such changes in the environment and the society, require certain changes in the profession itself. Wood production remains an important task of the

forest — but the working tasks of forestry which will guarantee it an appropriate place in the physical and spiritual environment of the 21st century, are becoming increasingly important.

5. REFERENCE

ANKO, B. 1983. Idrijska gozdarska prisega 1580, G. V. XLI, 2. str., 88.

DRUŠKOVIČ, B. 1987. Prihodnost skozi mikroskop. Intervju. Naši razgledi XXXVI, št. 13, str. 396.

Slovenska prisega ljubljanskega mestnega gozdarja iz XVII. stol., ZAL, COD. XXVI/1 (knjiga priseg).

1863 Službena prisega gozdnega čuvaja Jakoba Božiča. ZAL, Enota Idrija. Fasc. I. (gozd. fond).